

En øko-estetikk for økonomisering?

Ikke-moderne sosiale kunst- og økologi-praksiser

Skrevet av Giacomo Bazzani

Et sentralt tema i den pågående debatten om økologiske praksiser handler om aktivistenes sjøl-posisjonering stilt overfor politiske og økonomiske institusjoner. Dette varierer fra lokale varianter av sjøl-myndiggjøring hos marginaliserte grupper (for eksempel Deirdre O'Mahoney på den irske landsbygda), til alternative anti-kapitalistiske økonomiske modeller (for eksempel Teorien om mot-vekst ("Theory of degrowth")). Den økologiske aktivismen har forskjellige ansikter, modeller og mål. Hvis dette mangfoldet på den ene sida er en ressurs, som frigjør kreative og innovative kapasiteter, kan mangfoldet på den andre sida true med å fragmentere energiene og spre ut innsatsene i mange retninger. Denne artikkelen prøver å analysere to av de viktigste bruddlinjene som krysser de forskjellige posisjonene i økologi-feltet, og prøver å plassere dem i et teoretisk rammeverk definert av Bruno Latours forskning på forholdet mellom natur og kultur og Michel Callons forskning på økonomisering (economization).

Naturens og kulturens økologi

Bruno Latours forskning la grunnsteinen for modernitetsteorien om distinksjonen mellom natur og kultur. I følge ramma som han utviklet i *We have never been modern* (1993), er distinksjonen mellom natur og kultur et produkt av moderniteten, eller den er moderniteten. I det pre-moderne samfunnet kunne politikken forholde seg

til vitenskap, og vitenskap til politikk: de

kollektive problemene krevde fellesskapsløsninger; ferdigheter overlappet ofte hverandre og dialog var nyttig for begge ekspert-gruppene. Med moderniteten, derimot, er vitenskapen frigjort fra politikken og politikken er etterlatt til kun å forholde seg til mennesket. Vitenskapsfolk tar hånd om kun det ikke-humane, og har som sin oppgave kunnskap om naturen (ekstern og separat fra "det humane" i humanitetene). På denne måten prøver man med hjelp av teknologien å kontrollere og til og med forandre naturen, for å tilfredsstille gitte krav. Det er verdt å understreke at disse kravene har blitt til gjennom *kulturen*, og ikke fra naturvitenskapene sjøl. Friheten til vitenskapen (gjort non-human av mennesker) fra politikken ville tillate en ekstraordinær utvikling av vitenskap og teknologi, som vi ser de enorme effektene av i dag (det vil si Moderniteten). Moderne vitenskapsfolk er ikke lenger nødt til å diskutere vitenskapen sin og funnene med politiske eller religiøse autoriteter, og skaper dermed vilkårene for ny forskning og funn som var vanskelige å tenke seg under deres tidligere underlegenhhet til slike autoriteter. Hvis ting (ikke-mennesker) er utenfor og separate fra mennesker, er vitenskapsfolkenes arbeid drevet kun av en objektiv virkelighet som ikke må kontrolleres, og den kunne heller ikke bli kontrollert av mennesket! Men sjøl om objekter

oppfattes som ikke-humane, som del av væren-i-verden, kan de fremdeles bare skilles fra det humane gjennom et humant arbeid. I framtiden kan derfor politikk og kultur påny få en nøkkelrolle for vitenskapen. Mens han studerer det vitenskapelige laboratoriet, beskriver Latour hvordan den "avslørte naturen" faktisk er en "konstruert natur" laget av menneskene (Latour, Woolgar 1979). Så, hvis naturen er konstruert av menneskene - noe som den økologiske krisen også er bekreftelse på - kan kultur og politikk ikke bare omhandle mennesket: den økologiske krisa kan ikke takles bare av vitenskapsmenn uten politisk støtte; men også politikken, uten vitenskap og teknologi, risikerer å bare snakke til mennesker, og ende opp med å ha effekt verken på mennesker eller ikke-mennesker. Dette er dessverre nøyaktig det som skjer i den økologiske krisen som vi går gjennom.

I dette perspektivet er kulturens eller politikkens overlegenhet over vitenskapen, eller vice versa, en rein illusjon. Den ikke-moderne verden, som Latour forklarer, består kun av hybride objekter, sammensatt av forskjellige deler av natur og kultur. Å forstå hvordan de forskjellige delene av natur og kultur, av humant og ikke-humant er bundet til hverandre, er den eneste muligheten for orientering og for å få til en rimelig intervensjon av både mennesker og ikke-mennesker i verden. Den økologiske krisa, til og med i dette perspektivet, er et klart eksempel på et sårbart - teknisk, vitenskapelig og politisk - nettverk. Antakelsen om at det kulturelle er overlegent de vitenskapelige eller politiske sfærene (i den moderne formen), risikerer å være forfengelig og illusorisk, hvis den i det hele tatt klarer å påvirke den økologiske katastrofen. Allikevel er utfordringa å finne en innovativ måte å forstå forholdet mellom natur og kultur, og mellom

Marjetica Potrc (Slovenia 1953), med sin "Contemporary building strategies", utvikler arkitektoniske moduler basert på ideen om økonomisk og miljømessig bærekraft. I *Forest Rising* (2007), for eksempel, har kunstneren/arkitekten utviklet "en skole på landsbygda, utstyrt med parabolantenne og solcellepanel, (som) står på ei øy opphevet av trestammer. Prosjektet er basert på praksiser utviklet av samfunn i Amazonas i Brasil som svar på de tyngste sosiale, økonomiske og miljømessige bekymringene i det 21. århundret. Deres ideer for framtida inkluderer utvikling av småskala-økonomier, nye former for statsborgerskap, Skoguniversitetet, beskyttelse av kunnskap, beskyttelse av territorier, og global sammenkopling." De arkitektoniske modulene søker også å svare på kriterier om tid-til-bærekraft knyttet til ressursutnyttelse, politisk organisering av samfunnet, utdanning og borger-deltakelse, og sist men ikke minst til en mulig forbindelse mellom det lokale og det globale. Et verktøy som mobiliserer vitenskapelig kunnskap og avansert teknologi, og som knytter dem til forfedrenes livsbalanse i den amazonske regnskogen.

Vi kan også finne en måte å tenke nytt om fortida i lys av nåtida i det langvarige prosjektet *Potato Perspective* av kunstneren Asa Sonjasdotter (Sverige 1966). Sonjasdotter bruker historiske og antropologiske metoder for å lese påny modernitetens politiske historie gjennom den rollen som poteten, en ikke-human faktor, har spilt. Dette

inkluderer dokumentasjon av makt-skifter og av

teknologisk-vitenskapelig innovasjon på dens "hud" eller skall, og gjør dens naturlige framtoning til en effekt av politisk historie. I praksisene til kunstner-aktivisten blir poteten et instrument for en fra-grasrota-og-opp-bevegelse, som ikke påstår eller motsetter seg naturen versus den politiske korrupsjonen, men heller en slags proto-naturlig instrument som kan lage politisk organisering og kollektiv handling: Potetene er ikke bare påvirket av makta, men de er også i stand til å mobilisere kollektiv politisk handling.

Kunst og økonomi i økonomiseringen

Bare for et par tiår siden ble kunstens kreative energi sett på som et levedyktig alternativ til kapitalismen og den utnyttelsen som den er forbundet med. Den romantiske kunsten, avant-garden og neo-avant-garden ble gjerne sett på som former for motstand til modernitetens jernbur beskrevet av Max Weber, eller til marxismens utnyttning av kapitalismen. Kunst, som et rom for eksperiment som er uavhengig og separat fra hverdagslivet, gjorde det mulig å unngå logikken til den akkumulasjonen, underkastelsen og rasjonaliteten som er typisk for moderniteten og den moderne kapitalismen. Avantgarde-kunstneren nektet hverdagens kompromiss og korrupsjonen som følger med *polis*, og iscenesatte heller en ideal-verden, fri fra begrensninger, som et produkt av kunstnerens fantasi og dens evne til å avvise regler. Kreativitet og fantasi var gyldige botemiddel mot banaliteten og negativiteten til moderne kapitalisme: en ideell verden kunne springe ut av lerretene til kunstnerne, og deres aktivitet representerte allerede et

alternativ. Med utviklinga av det som har blitt beskrevet
som post-fordist-samfunnet, drevet av neo-liberal politikk (Campbell, Pedersen 2001), har kunstens forskjellighet - i tradisjonell betydning - fra kapitalist-atferd feilet. Kreativitet har blitt en essensiell del av den økonomiske prosessen med innovasjon og dens politiske støtte, og oppmuntrer til driftighet og individets innovasjon.

Barbara Krugers Untitled (I shop therefore I am) (1987), har gått fra å være et kritisk korrektiv til konsumet i verden, til tjue år seinere å være slagordet til julesalget i et luksuskjøpesenter i London. Arbeidet beholder dermed sin tvetydighet mellom støtte til og kritikk av masseforbruk, men hvis det blir benyttet som en reklamekampanje, blir dens tvetydighet i det store og hele irrelevant, og mer enn noe annet et instrument for å tiltrekke oppmerksomhet til butikken.

På samme måte gir teoretikere innenfor ny økonomisk geografi (Scott 2008) råd til byer om at de bør legge til rette for bidrag fra kunstnere og kreative sjeler fra forskjellige sektorer for å stimulere økonomisk og urban utvikling. Hvis kunst og kreativitet har blitt sentrale faktorer i den økonomiske utviklinga, er det neste avgjørende spørsmålet: har de mistet all kritisk evne, og blitt tjenere for kapitalismen? Er kunst og kreativitet bare nok en kilde for utnyttelse?

Hvis dette er riktig, ser det ikke ut til at kunst-sfæren har de kritiske ferdighetene som skal til for å bygge et alternativ til den økologiske katastrofen. De kreative og visjonære handlingene til samtidskunstneren ser ut til å støtte dagens modell for økonomisk utvikling, som bidrar til

asdada

den globale krisen. Så er det bedre å droppe ut av den
~~kreative arenaen til fordel for alternative aktivistiske~~
praksiser?

For å kunne svare på dette spørsmålet ville det være nyttig å gå tilbake til distinksjonen mellom natur og kultur, og prøve å plassere den økonomiske og kunstneriske handlinga innenfor denne distinksjonen. På tross av suksessen til Karl Polyanis verk *The Great Transformation* (1957), og utviklinga av den akademiske disiplinen politisk økonomi, er fortsatt den dominante økonomiske politikken og tilnærminga til de økonomiske disiplinene generelt fremdeles nært knytta til den neoklassiske økonomiske modellen (Davis 2006).

Sjøl om Polyani har vist hvordan institusjoner og økonomisk atferd er produktene av historiske institusjoner og ikke av antropologiske trekk ved menneskene, tar økonomisk teori til seg modeller som postulerer at individuelle handlinger streber mot konstant maksimisering av sin nytte (utilitarianisme). Denne tankegangen forutsetter at alle individer, uavhengig av hvem de er, hvor de kommer fra eller hvor de går, fremdeles maksimaliserer sin nytte – uavhengig av om de veit hva dette innebærer eller ikke. Denne tankegangen har blitt diskutert bredt (Hollis, Nell 1975) som et reduksjonistisk syn på individets handlinger, fordi det tilskriver en singular og unik motivasjon for handlinger (individuell nytte), og håndterer dette som en antropologisk og ikke-historisk type informasjon.

Denne formen for reduksjonisme er også synlig i fotoserien *Economical Study on the Skin of Caracans* (2006) av Santiago Sierra (1966, Spania), hvor kunstneren fotograferte ryggene til ti mennesker i Caracas som kunne

asdada

bekreftede at de eide null dollar. Serien fortsatte med ti mennesker som hadde 1000 US dollar, og til slutt ti mennesker som bekreftet at de hadde en million dollar. Fra hver av de tre seriene med ti fotografier beholdt han en gråtone som tilsvarte gjennomsnittet av hud-fargetonen til de ti personenes hud. Fra disse grå-tonene, som korresponderte med null, tusen og en million dollar, avledet kunstneren dollarverdien av de hvite og svarte hud-fargetonene. Resultatet av utregningene var at totalt hvit hud tilsvarte en verdi av nesten 12 millioner dollar, mens en med helt svart hud tilsvarte en gjeld på to tusen dollar.

På tross av absurditeten i verket, så bringer det til torgs muligheten for oversettelse av individet til en enkelt monetær skala, og reduserer subjektet til hvor mye penger de eide. Dette konseptet, avledet fra en marginalistisk økonomi, postulerer en individets antropologi basert på rasjonalitet som holdes konstant, og som i dette tilfellet er orientert mot penge-maksimering.

Karakteren til nytten som oppnås er ikke studert, fordi spørsmålet er gitt som en uavhengig variabel, som et resultat av kulturell påvirkning. Kultur og politikk kan sette målene, mens økonomien bør finne måter å oppnå dem på. Økonomien inntar dermed en tilsynelatende nøytral rolle i relasjon til enkeltmenneskene og politikken: den presenterer seg sjøl som et verktøy for samfunnsrettede hensikter, og er tilsynelatende uinteressert men samtidig gunstige for samfunnet. Slik sjøl-posisjonering av økonomisk vitenskap, så langt vekk fra kultur og politikk, kan bare finne sted innenfor sfæren til naturen, på akkurat samme måte som naturen i moderniteten er separert fra kulturen, som

asdada

beskrevet over. Økonomi søker ofte, som fysikk, generelle
~~lover for menneskelig atferd, og ønsker å gjøre~~
observasjoner uavhengig av politisk og historisk kontekst. En separasjon mellom økonomi og politikk har slående likheter med separasjonen mellom natur og kultur. Faktisk er det umulig å skille økonomisk handling fra de institusjonelle og politiske omgivelsene. Som Michel Callon effektivt argumenterte for (2010), har de økonomiske vitenskapene virkning utover politikk, institusjoner og individer.

I begynnelsen på boka *Do economists make markets? On the performativity of economics*, (MacKenzie, Muniesa and Siu 2007) beskrives erfaringene til den unge Harvard-økonomen Jeffrey Sachs, som ble sendt til La Paz i januar 1986 av det Internasjonale Pengefondet for å gi råd til de bolivianske sentralinstitusjonene om håndtering av problemet med hyperinflasjon. Noen år seinere gjenkjente Sachs at morfologien til Bolivia, som han allerede så fra flyet da han landet i La Paz, spiller en sentral rolle i landets økonomi og kroniske fattigdom. Sachs sier at: "Nesten alle internasjonale kommentarer og akademiske økonomi-artikler om Bolivia så bort ifra dette veldig grunnleggende poenget. Det plaget meg mye at de mest grunnleggende og sentrale trekkene i den økonomiske virkeligheten kunne bli oversett av akademiske økonomer som bygget sine teorier fra flere tusen kilometer unna." (Sachs 2006: 105). Hans mangel på kunnskap om konteksten drev ham ikke til å slutte med rådgivning. Hyperinflasjonen stoppet opp, og heldigvis: "Økonomisk teori, takk gode Gud, virker fremdeles ved tretti tusen fots

Det som kommer fram i økonomens beskrivelse er evnen til økonomisk teori – som legges fram som en beskrivelse av virkeligheten – til å levere forventede resultater. På tross av analytikernes innrømmelse av manglende evne til å forstå de faktiske kontekstuelle faktorene som genererte de økonomiske realitetene som ble observert (hyperinflasjon), finner de forskrevne hendelsene sted og oppnår det ønskede resultatet.

Denne performative visjonen av sosial virkelighet bruker ikke den teoretiske tilnærminga til økonomi som ei ramme som sosial dynamikk leses inn i, men den stiller heller fram økonomisk teori som en av aktørene som kan tillate en spesiell versjon av samfunnet. Denne innfallsvinkelen til økonomi har blitt teoretisert av Caliskan & Callon (2009) som et behov for ”å gå hinsides forestillinga om økonomi og heller mot studiet av økonomisering” (ibid: 393). Forskjellige teoretiske tilnærminger til økonomi ”i kombinasjon, kan gi oss sterke observasjonspunkter for å studere økonomiseringsprosesser, spesielt marketisering” (ibid.).

I dette perspektivet kan kunstneren og de kunstneriske praksisene, heller enn å påvirke den økologiske kulturen til neste generasjon for å gi økologiske individer verktøy til å påvirke økonomisk atferd, forsøke å reprogrammere nye former for kollektiv økonomisk handling i nået.

Kunstnerkollektivet Democracia (Spania 2000), med sitt arbeid *Charity* (2007), skisserer noen av de ekstreme sosiale og økologiske konsekvensene som følger av dagens dominerende økonomiske status quo. Kunstneren knytter ordet ”Charity” (velmenende gave) til avfallscontainerne på

hypermarkedene hvor mat som er i ferd med å gå ut på dato

legges, og som regelmessig nyttes av byens fattige for å skaffe mat. Disse objektene rommer to nivå av økonomisk nytte og rasjonalitet som tilsynelatende er uforenelige: en økonomisk proviantering på den ene siden, og en rasjonalisering av de-territorialiserte markeder på den andre siden. Objekter som forbinder, og på samme tid separerer, individuelle historier og sosiale strukturer som tilhører samme historiske og politiske virkelighet.

Med arbeidet *From Flesh to Flesh* (2016) sporer Sonjasdotter, i samarbeid med Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, den sosiale og miljømessige historien til produksjonen av kunstgjødse i Norge (en av de ledende produsentene i verden): fra kjemiske prosesser, til økonomisk organisasjon, til de sosiale konsekvensene. Prosjektet foreslår også en form for ikke-ekstraktiv produksjon av gjødse, knyttet til biosyklusen til mennesket. Dette er bare en måte å bringe naturen tilbake i menneskets kontekst og sette i scene former for økonomi som ville være historisk og sosialt levedyktige og bærekraftige.

Giacomo Bazzani er kurator og PhD-student i Politisk og sosial forandring ved Universitet i Torino og Universitetet i Firenze. Han har bidratt til flere publikasjoner og kurert utstillinger med Guerilla Girls, Jens Haaning, Marjetica Potrc, Mario Rizzi, Social Impact, Veit Stratmann, The Yes Men and Justin Randolph Thompson, blant andre.